

PÅ EGEN HÅND MATERIALE

NOGET OM
NAVNE

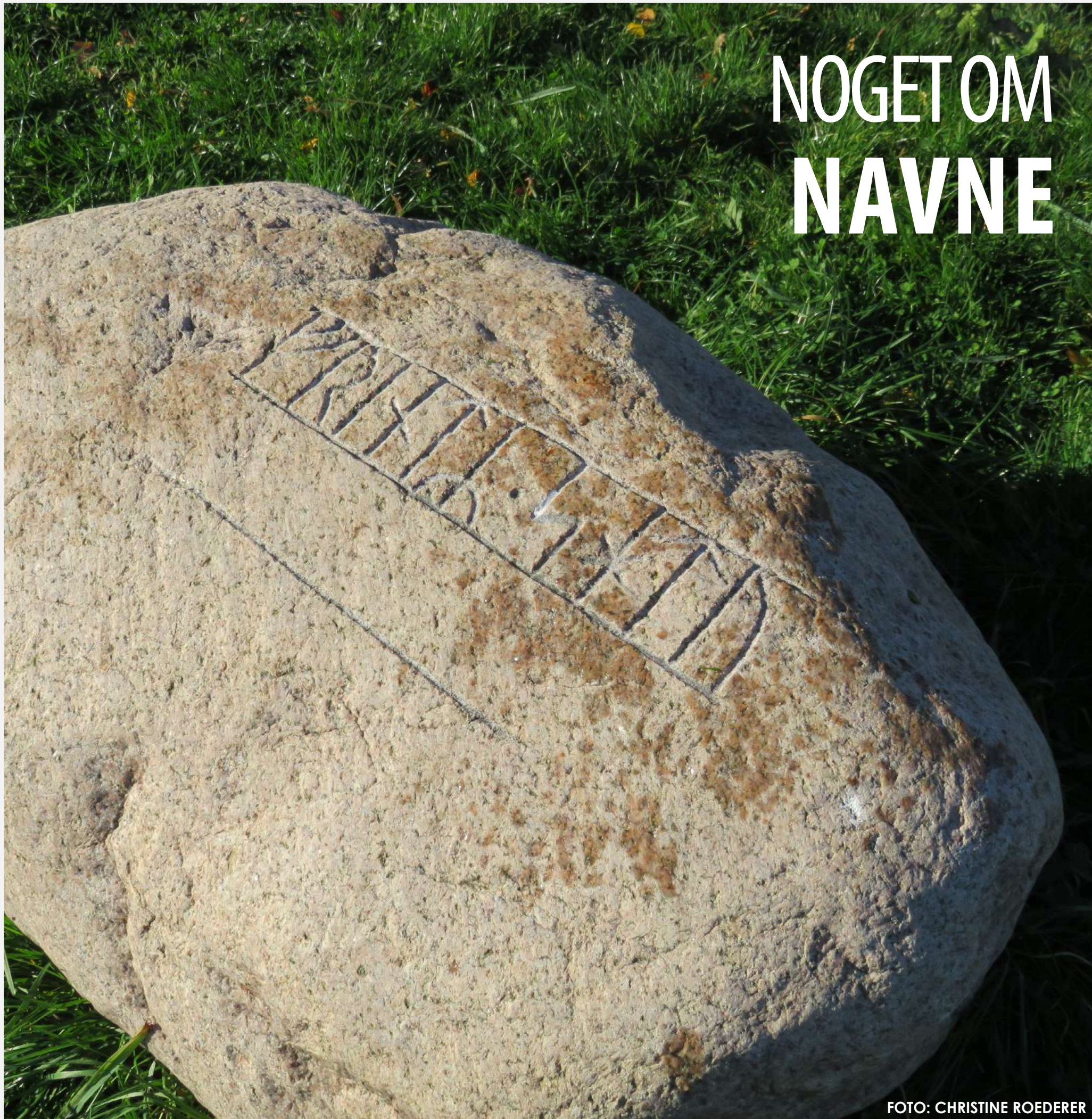

FOTO: CHRISTINE ROEDERER

SAGNLANDET

LEJRE

NAVNE I JERNALDEREN

RUNESTEN MED SKRIFT. FOTO: CHRISTINE ROEDERER

Vi kender en række navne fra jernalderen. Navnene er ristet i runer med ældre futhark. Ældre futhark er det runealfabet med 24 tegn, som blev anvendt i romersk og germansk jernalder (fra 1. – 8. årh.). Navnene er ristet på sten, fibler (dragtpænder), brakteater, en halsring og en

kam. Runemesteren har haft begrænset plads at skrive navnet på, så det kan være, at navnene er forkortede.

Man skelner mellem den, der lavede runerne, runemesteren, og den, der ristede dem, runeristeren. Det var forskellige kompetencer, der krævedes.

Således var runemesteren måske på god fod med runerne og deres kræfter eller magi, mens runeristeren kunne være en håndværksmand for eksempel en træsmed, jernsmed eller smykkemager, som ristede runerne i genstanden.

NAVNE FRA JERNALDEREN VI KENDER

Navn	Betydning
Alugod	rosettefibel fra Værløse, Danmark. På oldgermansk betyder guda- 'gud' og göda- god.
Agilamundo	sten i Vestnorge. Sammensat af Agil- som betyder 'æg, skarp kant, kniv og spydspids' og -mund 'beskytteren, værn'. Agilamundo er et kvindenavn.
Alugodo	fibel, Værløse i Nordsjælland. Sammensat af Alu- som betyder 'beskyttelse eller værn' og -god, 'de hedenske guder'. Alugodo er et kvindenavn.
Aluko	sænkesten i Sydvestorge. Kælenavnsdannelse til ordet alu som betyder 'beskyttelse eller værn' altså 'den lille beskytter'. Aluko er et kvindenavn.
Bidawar	rosettefibel fra Lundegårde, Nøvling, Nordjylland, Danmark. 'Bidawar snittede/ristede'. Bidawar er navnet på den, der snittede eller ristede runen.
Eho	bøjlefibel fra Donzdorf, Baden-Württemberg, Tyskland. Sandsynligvis navnet på den, der har lavet fiblen. Eho er formentlig mandsnavn.
Eril	bøjlefibel fra Bratsberg, Telemark, Norge. 'Jeg Eril'. Navnet på runemesteren eller -risteren.
Finno	sten i Sverige. Navnet kommer af stammenavnet finne, dvs. 'den finske'. Er et kvindenavn.
Frohila	guldbakteat, Darum i Vestjylland. Kommer nok af frauja- som betyder 'glæde' altså 'glæde- eller lykkebringeren'. Frohila er et kvindenavn.
Hariso	bøjlefibel fra Himlingeøje, Sjælland, Danmark. Kan være navnet på ejeren, den der har givet fiblen væk, runemesteren, runeristeren, eller smykkemageren. Hariso er et mandsnavn eller kvindenavn.
Ingijo	sten i Sydnorge. Kommer formentlig af Ing- som betyder/er hedensk gudeslægt (ikke at forveksle med Aserne). Ingijo er et kvindenavn.
Ingualbi	sten i Gotland. Sammensat af Ing- som betyder hedensk gud og ordet 'alf'. Er et kvindenavn.
Irmingu	sten i Gotland. Kommer af Irmin- som betyder 'vældig eller altomfattende'. Irmingu er et kvindenavn.
Lamo	rosettefibel fra Skovgårde, Udby, Sjælland, Danmark. 'Lamo snittede/ridsede'. Navnet på den der snittede eller ristede runen. Formentlig et tilnavn med betydningen 'den lamme'. Lamo er et kvindenavn.
Lethro	halsring, Strårup i Sønderjylland. Kommer formentlig af ordet 'læder'. Lethro er et kvindenavn.
Marilæ	bøjlefibel fra Ethelhem, Gotland, Sverige. 'Jeg lavede (fiblen) til Marilæ'.
Nana	kam, Norge. Kommer af ordet nanth som betyder 'kamp' altså 'den kampglade'. Nana er et kvindenavn.
Saralu	sten, Norge. Vi ved ikke ved Sara- betyder, -alu betyder 'beskyttelse eller værn'. Saralu er et kvindenavn.
Swarto	skjoldhåndtag, Illerup, Danmark. Omdannet af mandsnavn Swarta. Betyder 'den mørke'. Swarto er et kvindenavn.
Widuhudaz	rosettefibel fra Himlingeøje, Sjælland, Danmark. Mandsnavn. Kan være navnet på ejeren, den der har givet fiblen væk, runemesteren, runeristeren, eller smykkemageren.
Wir & Wiwja	bøjlefibel fra Eikeland, Norge. 'Jeg Wir ristede runerne til Wiwja'. Wir er sandsynligvis et mandsnavn og Wiwja et kvindenavn.

NAVNE FRA JERNALDEREN VI KENDER

KVINDENAVNE I JERNALDEREN

Navne fra jernalderen, der slutter på -o, kan formentlig regnes som pigenavne.

MANDSNAVNE I JERNALDEREN

Mandsnavne fra jernalderen

kan findes ved at kigge på landsbyer, der ender på -lev. Endelsen -lev kommer fra oldnordisk og betyder 'arv eller ejendom'. Landsbynavnene har altid et mandsnavn som forled, det angiver, at byen er en gave fra denne person

eks. Kimmerslev som betyder 'Kimars arv eller ejendom'. Landsbynavnene menes at stamme fra germansk jernalder (5.-8. årh.) Mandsnavnene er dog sandsynligvis ældre.

Navn	Betydning
Alvar	Allerslev ved Roskilde.
Fjalin	Fjenneslev ved Sorø.
Fær	Ferslev ved Skibby.
Harik	Harritslev ved Odense.
Hæri	Herlev ved København.
Jarund	Errindslev ved Rødby på Lolland.
Kimar	Kimmerslev ved Roskilde.
Lyder	Lyderslev på Stevns.
Rætar	Reerslev ved Roskilde.
Sigger	Sigerslev på Stevns.
Skafti	Skaftlev ved Sorø.
Swavar	Svogerslev ved Roskilde.
Valdar	Vollerslev ved Roskilde.
Øthar	Ørslev ved Ringsted.

KIG PÅ ET KORT OVER OMRÅDET HVOR I BOR - HVILKE BYER ENDER PÅ -LEV?

LITTERATUR:

Bay, J. 2006: En jernalderlandsby. Skoletjenesten.

Nedoma, R. 2011: 'Personennamen in älteren Runeninschriften auf Fibeln. I: Language and Literacy in Early Scandinavia and beyond'. Nedoma, R. & Schulte, M. (red.) University Press of Southern University College. 2011.

NAVNE I VIKINGETIDEN

Vi kender vældig mange navne fra vikingetiden. Navnene er ristet i runer med yngre futhark. Den yngre futhark er det runealfabet med 16 tegn, som blev anvendt i vikingetiden (8.-10. årh.). I vikingetiden findes tre slags navne: sammensatte navne, usammensatte navne

og kortformer. De sammensatte navne tilhørte i begyndelsen de højere sociale lag. Navnene er sammensat af et forled og et efterled. De fortæller om ting og begreber, som man satte højt i vikingetiden: krigere, kamp, våben. De usammensatte navne var i de fleste tilfælde

tilnavne, der gik over til at blive brugt som eneste navn. Det gælder eksempelvis Ulf, Bjørn, Ravn og Svend. Kortformerne er et navn i forkortet form eksempelvis Toke, som er en kortform af Thorkil.

Kvindenavn	Betydning
Dis	Kommer af det vestoldnordiske dis som betyder 'dis, kvindelig guddom'.
Fritha	(Frida), kommer af det vestoldnordiske frithr som betyder 'kærlighed, fred'.
Gudfrith	(Gudfred), første led kommer af det vestoldnordiske gud som betyder 'guddom eller guddommeligt væsen' og andet led kommer af det vestoldnordiske frithr som betyder 'kærlighed, fred'.
Gunhildr	(Gunhild), første led kommer af det vestoldnordiske gunnr som betyder 'kamp eller strid'. Andet led kommer af det vestoldnordiske hildr, som betyder 'kamp'.
Gunnur	(Gunvor) kommer af det vestoldnordiske gunnr, som betyder 'kamp eller strid'.

Mandenavn	Betydning
Biorn	(Bjørn), kommer af det oldnordiske bernurr som betyder 'bjørn'.
Bøsi	(Bose), kommer af bause som betyder 'stormand, stolt, hoven person'.
Gudmund	første led kommer af det vestoldnordiske gud som betyder 'guddom eller guddommeligt væsen' Andet led kommer af kommer af det oldnordiske mundur, som betyder 'beskytter'.
Harald	første led kommer af heri som betyder 'hare'. Andet led kommer af det vestoldnordiske –valdr som betyder 'falk'.
Lidsvaldar	første led kommer af det vestoldnordiske lid som betyder 'følge, mandskab'. Andet led kommer af valdar som betyder 'hersker eller høvding'.
Svend	kommer af sveinn som betyder 'ung mand'.
Toke	kortform af Thorkil. Førsteled kommer af det vestoldnordiske thor med betydningen 'torden og lyn'. Andet led kommer af det vestoldnordiske ketil som betyder hjelm og beskytter. Toke er det mandenavn, der hyppigst er ristet i runer i vikingetiden.
Tryggvi	kommer af tryggr som betyder 'trofast, pålidelig'.
Vermund	kommer af verja som betyder 'værge eller beskytte'.
Wilhelm	oprindeligt et vestgermansk navn, der kommer af vili som betyder 'vilje eller ønsker'.

LAV JERES EGET VIKINGENAVN

Mange vikingenavne er sammensatte, altså ved at to led er sat sammen. Forleddet er fælles for mands- og kvindenavne, efterleddet er forskelligt.

Her kan du lave dit eget vikingenavn:

FORLED

AL- har flere oprindelser, germansk *ala* eller *alla*, som betyder 'alle eller hel', oldnordisk *alu*, som betyder 'værn, beskyttelse og lykke' og vestoldnordisk *alfr* som betyder 'alf, en slags underjordisk væsen'.

AS- kommer af det vestoldnordiske *áss* som betyder 'hedensk gud'.

GUD- kommer af det vestoldnordisk *gud* som betyder 'guddom eller guddommeligt væsen'.

GUNN- kommer af det vestoldnordiske *gunnr* som betyder 'kamp eller strid'.

GER- kommer af det vestoldnordiske *geirr* som betyder 'spyd'.

RAGN- har flere oprindelser bl.a. det gotiske *ragin* som betyder 'råd' og det vestoldnordiske *rogn* eller *regin* som betyder 'magter eller gudemagter'.

SIG- kommer af det vestoldnordisk *sigr* som betyder 'sejr'.

THOR- kommer af det vestoldnordiske gudenavn *Thor* oprindeligt med betydningen 'torden, lyn'.

ØY- kommer af det oldnordiske *awio* som betyder 'lykke, gave'.

LAV JERES EGET VIKINGENAVN

EFTERLED TIL MANDSNAVN:

- ARR har flere oprindelser, *harjarr* som betyder 'hær' eller 'hærførere, krigere', *warjarr* som betyder 'den der vægrer eller beskytter' og *gæirrrr* som betyder 'spyd'.
- BJØRN, kommer af det oldnordiske *bernurr* som betyder 'bjørn'.
- GER, kommer af det vestoldnordiske *geirr* som betyder 'spyd'.
- LAUGR, sandsynligvis det samme som det gotiske *liugan* som betyder 'afgive helligt løfte, indgå ægteskab'.
- MUNDR, kommer af det oldnordiske *mundur* som betyder 'beskytter'.
- STEN, kommer af det vestoldnordiske *steinn* som betyder 'sten'.
- ULF, kommer af det vestoldnordiske *ulfr* som betyder 'ulv'.
- VALDAR, kommer af *valdr* som betyder 'hersker eller høvding'.

EFTERLED TIL KVINDENAVN:

- BORD, kommer af bjerg og det vestoldnordiske *bjarga*, som betyder 'redde eller hjælpe'.
- DIS, kommer af det vestoldnordiske *dis*, som betyder 'dis, kvindelig guddom'.
- FRED, kommer af det vestoldnordiske *frithr*, som betyder 'kærlighed, fred'.
- HILDR, kommer af det vestoldnordiske *hildir*, som betyder 'kamp'.
- LAUG, sandsynligvis det samme som det gotiske *liugan*, som betyder 'afgive helligt løfte, indgå ægteskab'.
- VI, kan komme fra det germanske *wihaz* som betyder en præst' eller fra det vestoldnordiske *vig* som betyder 'kæmpe'.
- ØY, kommer af det oldnordiske *awio* som betyder 'lykke, gave'.

LITTERATUR:

Peterson, L. 2007: Nordiskt Runnamnslexikon.

NAVNE I 1800-TALLET

Ved århundredets begyndelse, under indflydelse af 1800-tallets strømninger romantikken og romantismen, kom de gamle nordiske guder til ære og værdighed. Grundtvig oversatte Saxos Danmarkshistorier og Snorres norske kongekrønike, og Ingemann skrev de danske middelalderkongers historie. Fra Oehlenschläger kom navnene

Axel, Valborg, Hagbard, Signe, Kjartan, Gudrun, Olaf, Einar, Hakon, Harald, Hroar, Helge, Thora og Thyra. Fra Ingemann kom navnene Carl, Erik, Valdemar, Oluf, Otto, Holger, Aage, Dagmar, Rigmor, Agnes, Inge, Ingeborg, Ingefred og Margrethe. Senere i 1800-tallet optrådte navne fra eksotiske lande omkring Middelhavet og

Orienten. Dermed kom spanske, græske og arabiske navne som f.eks. Alma, Carmen, Laura, Angelo, Carlo og Elmo ind i det danske navneforråd.

Mange af navnene fra 1800-tallet kender vi også i dag. Dog havde de fleste to fornavne dengang.

Populære kvindenavne			
Marie	Mathilde	Johanne	Christiane
Anna	Sophie	Laura	Lovise
Wilhelmine	Frederikke	Henriette	Augusta
Christine	Caroline	Kirstine	Hansine
Emilie	Elisabeth	Camilla	Margrethe

Kuriøse kvindenavne			
Abeline	Erhardine	Hylleborg	Rosalia
Adelaide	Gertrudine	Jeppine	Sigurmunda
Adolphine	Ernestine	Laurine	Sjalotte
Anbotille	Flora	Lucine	Theodora
Dorothea	Hermantine	Nicobine	Thuline
Edvarda	Hortensia	Petrine	Wiweka

Populære mandenavne			
Christian	Julius	Ferdinand	Niels
Peter	Hans	Jens	William
Carl	Johan	Theodor	Alfred
Frederik	Emil	Thorvald	Andres
Vilhelm	August	Valdemar	Sophus

Kuriøse mandenavne			
Clemen	Emanuel	Laust	Rudolf
Dusinius	Emilius	Mani	Vilhelm

NAVNE I 1800-TALLET

Vi ser kvindenavne der er afledt af mandsnavne, og variationer over et navn som Johannes, Johan, Hans.

LITTERATUR

Meldgaard, E. V.: Navnebogen. Aschehoug.

Nielsen, M. L. 2006: Hvad skal barnet hedde? Politikens Forlag.

SNAK MED JERES BEDSTE- OG OLDEFORÆLDRE OM NAVNENE DE KAN HUSKE I JERES FAMILIE.

NOGET OM EFTERNAVNE

I oldtidens Danmark var det mest almindelige, at man havde ét navn. Slægtsskab kunne man markere på forskellig måde, når man gav navn. Ved allitteration (bogstavrim) som eksempelvis navnene på kongerne i Kongehuset i Wessex fra 519 e.Kr. og et godt stykke frem, der alle startede med c Cerdic, Cynric, Ceawlin, Ceolric og Ceolwulf eller variation (når et ordelement gentages men med forskellige variationer) som Hådulv og Hærulv, og opkaldelse (man opkaldte ofte sine børn efter døde familiemedlemmer) som indskriften på en runestenfortæller 'Åse gjorde disse kumler efter Toke, hendes og Toke Harklangssøns søn'.

Med tiden begyndte man

også at opkalde sine børn efter levende slægtninge. Med kristendommen blev en lang række nye navne implementeret i det nordiske navnerepertoire. Men da skikken med at opkalde sine børn var populær faldt det samlede antal af navne. Til gengæld blev det mere almindeligt at tilføje et ekstra navn til fornavnet. Tilnavnene påpegede en særlig kvalitet eller egenskab for navnebæreren. Hvis tilnavnet blev nedarvet mistede det sin karakteriserende egenskab og blev et efternavn. I 1300-tallet havde godt halvdelen af befolkningen et tilnavn, der omhandlede deres stilling eller udseende f.eks. Fisker, Tømrer og Lang, eller et patronym (altså benævnelse af faderens

fornavn), som f.eks. Jonsen, Albertsen, Mortensdatter og Nielsdatter..

I løbet af middelalderen bredte skikken sig med tilnavne og patronymer. Opkaldsesskikken og kristne navne var særlig populært, og med tiden opstod der et meget ensartet navnemønster især på landet. Hed en mand Hans og fik sønnen Niels, blev sønnen døbt Niels Hansen. Hvis denne Niels Hansen fik en søn og kaldte ham Hans efter sin far, blev sønnen Hans Nielsen. Og sådan kunne det fortsætte med Niels Hansen, Hans Nielsen i en ubrudt række.

I 1526 påbød Frederik I adelen at tage fast slægtsnavn. Loven var den første danske navnelov, 85 % af den danske

JERNALDERFAMILIE. FOTO: OLE MALLING

VIKINGEFAMILIE. FOTO: CHRISTINE ROEDERER

NOGET OM EFTERNAVNE

adel havde allerede taget et fast slægtsnavn. I løbet af 1600- og 1700-tallet bredte skikken sig til borgerstanden, hvor patronymnavnene blev populære. Omkring år 1800 havde 20 % af Københavns befolkning arvelige efternavne, der endte på -sen.

I starten af 1800-tallet var navnene så enslydende på landet, at 80 % af landbefolkningen bar blot 20 forskellige navne. Det gav problemer for myndighederne som havde svært ved at skelne folk fra hinanden.

I 1828 udsendte Frederik VI en lov om at alle efternavne skulle være faste. Det var faderen, der bestemte, hvilket efternavn familien skulle tage. Året efter udsendtes et cirkulære om, at også pigers efternavn skulle

ende på -søn. Loven skulle sikre, at et forældrepars børn hed det samme. Loven vakte opstandelse og det var ikke alle steder, at den blev fulgt med det samme.

At vi ved 1800-tallets slutning endte med så mange efternavne på -sen, skyldtes fastfrysningen af efternavne, som loven påbød, men også at sen-navnene i byerne blev opfattet som mere fine end de folkelige tilnavne. Hos landbefolkningen opstod den praksis, at der var forskel på hvilket efternavn man brugte lokalt, og hvilket man brugte i offentligt regi og indskrev sig med i kirkebogen.

I 1850'erne indså myndighederne, at de havde skabt et nyt problem. Langt størsteparten af de fast

nedarvede efternavne var sen-efternavne. Omkring år 1900 havde godt 70 % af indbyggerne i de store byer -sen efternavne. I 1903 udkom en liste med 16.000 forslag til efternavne

som danskerne i en 10-årig periode kunne få lov at købe for 4 kroner. Efternavnet blev herefter fredet og ingen andre kunne få lov at tage det uden at have spurgt familien først. Da efternavnene blev konstruerede brugtes fire metoder: Fiktive stednavne, hvor en lydforbindelse var sat sammen med et kendt stednavneelement (vold, ild, dal) f.eks. Langvold, Langdal. Stavevariationer/parallelformer, et lydligt sammenfald med et kendt ord, men med en anden stavemåde f.eks. Neldeblad. Udeladelse eller tilføjelse af bogstaver, f.eks. Lank (som kommer af pusselanker). Endelig var der også helt nye navne i uudnyttede bogstavforbindelser f.eks. Larg, Lanst.

Der blev udstedt blot 60.000 navnebeviser fra 1906-1916, navneforandringsloven blev derfor forlænget med 5 og 10 år og sidenhen på ubestemt tid.

I dag er efternavne på -sen mindre populære, og hvis et par i forbindelse med et bryllup vælger et fælles efternavn, vælger de sjældent -sen efternavnet.

LITTERATUR

Sandst, Line: 'Fra Harald til Elbro. Om markering af slægtskab i navne.' Mål & Mæle 2012. 35. årg., 1.

LANDBOFAMILIE. FOTO: OLE MALLING

NAVNE I DAG

Den seneste danske Navnelov er fra 2006. Her blev reglerne om personnavne moderniseret og liberaliseret. Det blev op til den enkelte at vælge sit eget navn, blot skal navnet fungere hensigtsmæssigt i den daglige kommunikation og som et

middel til at identificere den enkelte.

Forældre i dag ønsker, at deres unikke barn får et unikt navn, og det er med Navneloven fra 2006 langt højere grad muligt. I 2006 var der knap 11.000 godkendte

pige og drengenavne, mens Familiestyrelsen i 2013 har 27.610 drenge, pige og unisex/kønsneutrale navne registreret. Behandlingen af sager om navngivning og navneændring er nu gratis, det kostede tidligere et gebyr på 3.000 kr.

TÆNK OVER HVAD DER KUNNE VÆRE DET HELT RIGTIGE NAVN TIL JER...

LITTERATUR:

Estrup, H. og Aarø-Hansen, N. 2006: Navneloven med kommentarer. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Nielsen, M. L. 2006: Hvad skal barnet hedde? Politikens Forlag.

Nina Sind Døhler